

Podstawowe założenia metody graficzno-porównawczej stosowanej w ramach badań pismoznawczych w Polsce

IWONA ZIENIEWICZ

Katedra Kryminalistyki
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego

Badania pismoznawcze należą do jednych z trudniejszych badań kryminalistycznych ze względu na specyfikę obiektu badawczego, który z jednej strony ma charakter indywidualny, co daje możliwość jego identyfikacji, z drugiej jednak strony podlega modyfikacjom zarówno tym nieuświadomionym, wynikającym z oddziaływania czynników wewnętrznych i zewnętrznych, jak i wprowadzanych świadomie (w sytuacji maskowania czy naśladowania pisma innej osoby), co komplikuje w wielu przypadkach proces identyfikacyjny. Ponadto trudność badań spowodowana jest brakiem uniwersalnych kryteriów oceny ich wyników jakościowych i ilościowych, tak jak ma to miejsce np. w ramach ekspertyzy daktyloskopijnej. W każdym przypadku analizy identyfikacyjnej pisma ocena ta przebiega odmiennie.

Warunkiem powodzenia badań pismoznawczych jest przeprowadzenie ich na odpowiednio zgromadzonym materiale badawczym, zgodnie z opracowanymi w tym zakresie zasadami oraz z wykorzystaniem metody badawczej, która zapewni wszechstronny ich charakter. Taką me-

todą jest metoda graficzno-porównawcza, najczęściej stosowana przez biegłych pismoznawców w Polsce. Spełnia ona kryterium wszechstronności, gdyż wykorzystując elementy metod wypracowanych wcześniej, umożliwia kompleksową analizę różnych grup cech formalnych pisma. Dodatkowo zwraca uwagę na cechy treściowe, językowe i techniczne zapisu. O jej „popularności” świadczy analiza sądowych akt spraw dotyczących fałszerstw dokumentów sporządzonych pismem ręcznym. W swoich opiniach wszyscy eksperci wskazywali na tę właśnie metodę jako podstawę badań¹.

Metoda graficzno-porównawcza, nazywana też graficzną lub grafo-skopijną², należy do grupy metod porównawczych³, w których materiał zakwestionowany odnoszony jest do określonego wzorca-materiału porównawczego (rys. 1). Nie można dokładnie ustalić, kto jest jej twórcą, różni autorzy wskazują między innymi na E. Locarda⁴, A. Winberga⁵. W Polsce jej propagatorem był np. P. Horoszowski, W. Wójcik czy Z. Czeczot⁶.

Założenie metody graficzno-porównawczej jest takie samo, jak w przypadku innych metod porównawczych, a także identyfikujących, których celem jest ustalenie grupy osób, do których przynależy wyko-

¹ Badania aktowe przeprowadzone przez S. Skubisz-Ślusarczyk i I. Zieniewicz w 2013 r. dotyczą przestępstw z art. 270 k.k., czyli przestępstw przeciwko dokumentom, ich podrobienia lub przerobienia i które były przedmiotem postępowania przygotowawczego i sądowego w latach 2007–2010, w ramach których przeprowadzono ekspertyzy pismoznawcze. S. Skubisz-Ślusarczyk, I. Zieniewicz, *Referens material in grafological expertise — an “old issu” still a challenge, IX Criminalistics and Forensic Examination: science, studies, practice, dalis*, Vilnius 2013, Charkovas 2013, dalis I, II.

² T. Widła, *Metody ekspertyzy pisma*, [w:] *Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Andrzeja Szwarca*, Wrocław 2001, s. 251.

³ Metody badań pisma ręcznego, w tym metody porównawcze szeroko omawiają między innymi: Z. Czeczot, *Badania identyfikacyjne pisma ręcznego*, Wydawnictwo ZK KGMO, Warszawa 1971; A. Koziczak, *Metody pomiarowe w badaniach pismoznawczych*, Kraków 1997; S. Skubisz, *Dowód z ekspertyzy pism patologicznych*, Kraków 2004.

⁴ T. Widła, *op. cit.*, s. 251–252.

⁵ Z. Kegel, *Dowód z ekspertyzy pismoznawczej w polskim procesie karnym*, Wrocław 1973, s. 94.

⁶ Z. Czeczot, *Badania identyfikacyjne pisma ręcznego*, Warszawa 1971, s. 100–120.

Materiał badawczy

Materiał zakwestionowany	Materiał porównawczy	Materiał porównawczy	Materiał porównawczy
np. testament, umowa kupna–sprzedaży, podpis, zapis	— notatki, formularze, ankiety i inne zapisy sporządzone w życiu codziennym	— zapisy sporządzone dla celów ekspertyzy	

Rys. 1. Materiał badawczy w ekspertyzie pisma ręcznego

Źródło: Opracowanie własne.

nawca (autor) zapisu lub okoliczności ich powstania, a mianowicie że pismo jest odzwierciedleniem psychofizycznych predyspozycji człowieka. Zaznacza się przy tym, że uwidaczniać się one mogą nie tylko w warstwie graficznej zapisu, lecz także w warstwie treściowej, językowej oraz technicznej. W ramach każdej z nich wykształcić się mogą nawyki, przyzwyczajenia (będące odzwierciedleniem predyspozycji psychofizycznych), które stają się przedmiotem badań biegłego. Zwrócenie uwagi na potrzebę analizy warstwy treściowo-językowej i technicznej stanowi nowość, którą zaoferowała ta metoda. W historycznie wcześniejszych metodach, głównym przedmiotem zainteresowań były cechy formalne pisma, stąd wielokrotnie formułowany zarzut o ich jednostronność. Z drugiej strony nie zawsze badania zapisu ręcznego polegają na analizie jego cech w ramach wszystkich wymienionych warstw, albowiem nie zawsze zachodzi taka konieczność czy możliwość. Zatem proces identyfikacji na podstawie zapisu ręcznego może mieć charakter kompleksowy, gdy oprócz badań warstwy graficznej przeprowadza się badania warstwy technicznej czy treściowo-językowej, mogą również polegać na przeprowadzeniu ich jedynie w odniesieniu do jednej z nich⁷. W związku z tym charakter badań pismoznawczych zależy od rodzaju okoliczności, jakie należy i można ustalić w ich trakcie (rys. 2).

⁷ E. Gruza, M. Goc., J. Moszczyński, *Kryminalistyka, czyli rzecz o metodach śledczych*, Warszawa 2008, s. 378.

Rys. 2. Warstwy zapisu podlegające badaniom pismoznawczym⁸

Źródło: Opracowanie własne.

Badania warstwy graficznej mają najczęściej na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy kwestionowany materiał sporządziła osoba, od której pochodzi materiał porównawczy. Badania treściowo-językowe dają możliwość wskazania grupy osób, do której należy autor wypowiedzi, przy czym należy podkreślić, że nie zawsze jest to ta sama osoba, co wykonawca zapisu. Polegają one na analizie zawartości treściowej zapisu, a także na analizie poziomu i specyfiki wypowiedzi, która uwzględnia jego poziom fonetyczny, morfologiczny, leksykalny i składniowy. Z powodzeniem są wykorzystywane np. do typowania osób (identyfikacji grupowej) w badaniach anonimów. Przy wykorzystaniu zaś odpowiedniego materiału porównawczego mogą prowadzić do identyfikacji autora wypowiedzi, uzupełniają wówczas badania graficzne zapisu. Wreszcie badania warstwy technicznej (badania cech podłoża, cech materiału kryjącego, cech środka kryjącego) dają możliwość ustalenia faktu usuwania bądź dodawania treści zapisu, ustalania okoliczności oraz czasu jego sporządzenia⁹.

Jeśli chodzi o znaczenie poszczególnych warstw w badaniach porównawczych zapisu ręcznego, to należy zaznaczyć, że w literaturze podkreśla się, że warstwa graficzna jako jedyna odgrywa praktyczną rolę, ponieważ ma charakter niepowtarzalny u różnych osób¹⁰.

⁸ Schemat opracowany na podstawie podziału zaproponowanego przez A. Kozi-
czak, *op. cit.*, s. 14–18.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, s. 14.

W badaniach warstwy graficznej dąży się do ustalenia, czy możliwości graficzne osoby ustalone na podstawie materiału porównawczego mieszczą się w ramach możliwości graficznych wynikających z analizy materiału zakwestionowanego. Badania rozpoczyna się od analizy materiału porównawczego. Biegły ustala cechy o charakterze nawykowym, a także ich zespół świadczący o indywidualnym charakterze grafizmu. Należy podkreślić, że możliwe jest to tylko w sytuacji dysponowania odpowiednim, jakościowo i ilościowo, materiałem porównawczym. Grafizm bada też pod kątem jego zmienności, ustala te cechy, które się zmieniają. Podobnej analizy biegły dokonuje w materiale zakwestionowanym. Następnym krokiem jest porównanie układu cech w obu materiałach. Wynikiem tego etapu jest wskazanie zbieżności i rozbieżności pomiędzy analizowanymi materiałami, a następnie ich wartościowanie w oparciu o wiedzę i doświadczenie biegłego na temat częstotliwości występowania poszczególnych cech i ich zespołów w danej populacji. Wiedza kształtowana jest nie tylko w oparciu o nabywane przez biegłego doświadczenie, ale także w oparciu o dorobek ekspercki innych biegłych oraz o wyniki przeprowadzonych badań eksperymentalnych w zakresie pisma ręcznego. Jest to niewątpliwie najtrudniejszy etap ekspertyzy pismoznawczej, niemożliwy do przeprowadzenia bez posiadania wspomnianej wiedzy¹¹.

Jak wspomniano wyżej badania opierają się na analizowaniu cech pisma, przy czym cechę pisma można pojmować szeroko jako „właściwość (jakość) warstwy graficznej, językowej, treściowej lub technicznej”¹² lub wąsko jako cechy odnoszące się do warstwy graficznej zapisu. Wszystkie cechy pisma są cechami grupowymi: szerokogrupowymi — występującymi często w piśmie wielu osób lub wąskogrupowymi — występującymi rzadziej. Oczywiście największą wartość będą miały cechy, które występują w piśmie niewielu osób. Natomiast wartość cechy graficznej w konkretnym przypadku jest tym większa, im częściej występuje w piśmie danej osoby¹³, jej powtarzalność wskazuje na występowanie nawyku pisarskiego. Jednocześnie, pojedyncza cecha identyfikacyjna nie może być podstawą opiniowania, gdyż nie ma charakteru indywidualne-

¹¹ T. Widła, *op. cit.*, s. 251–252.

¹² A. Koziczak, *op. cit.*, s. 31.

¹³ *Ibidem*, s. 30–31.

go, tzn. występującego tylko w piśmie jednej osoby. Charakter taki może mieć dopiero jakościowo-ilościowy ich układ.

W Polsce na przestrzeni lat podejmowano próby sklasyfikowania cech poddawanych badaniu. Przytoczyć można w tym miejscu podział dokonany między innymi przez W. Wójcika, który podzielił cechy pisma na treściowo-językowe, wśród których wyróżnił: rodzaje stylu, stopień zgodności z podstawowymi warunkami dobrego stylu, stopień zgodności z zasadami prawidłowej pisowni, i te związane z formą pisma, w ramach których wyróżnił cechy określające: typ pisma (stopień wyrobienia pisma, czytelność, ogólny obraz pisma), topografię pisma, strukturę pisma (nachylenie pisma, ogólny rozmiar liter, wysokość całego wyrazu, wzajemne proporcje liter, kąty utworzone przez elementy znaków graficznych, cieniowanie pisma)¹⁴. Zbliżonego podziału dokonał Z. Czeczot¹⁵. Bardziej rozbudowany podział zaproponował A. Szwarz¹⁶, który wyróżnił właściwości identyfikacyjne mowy utrwalonej za pomocą pisma ręcznego (analiza treściowo-językowa obejmująca styl, słownictwo, składnię, błędy, dialekt, gwara, żargon), właściwości identyfikacyjne grafizmu (cechy formalne pisma). Cechy identyfikacyjne pisma obejmują: cechy ogólne pisma (stopień wyrobienia pisma, stopień czytelności pisma, ogólny obraz pisma, rozpęd pisma — zwężłość pisma), topografię pisma (rozmiszczenie zapisu na podłożu, linearność), cechy geometryczne pisma (nachylenie pisma, ogólny rozmiar liter, szerokość i wysokość liter, wysokość całego wyrazu, proporcje liter, kąty utworzone przez poszczególne elementy znaków graficznych), naciskowość pisma (siła nacisku, rytm naciskowości), budowę znaków graficznych (budowa liter, ilość i rodzaj znaków jednobrzmiących, cechy powtarzalne), wiązanie pisma (impuls pisma, wiązanie elementów znaków graficznych i samych znaków graficznych, kolejność powstawania elementów składowych liter, cyfr, znaków uzupełniających), cechy szczególne — inne cechy, które mogą pojawić się w grafizmie.

¹⁴ W. Wójcik, *Badania porównawcze pisma ręcznego*, „Problemy Kryminalistyki” 1958, nr 14, s. 420–421, 438–439.

¹⁵ Z. Czeczot, *op. cit.*, s. 112, 114–116.

¹⁶ M. Owoc, J. Purzycki, A. Szwarz, *Wybrane zagadnienia techniki kryminalistycznej*, cz. 3, Poznań 1976, s. 11–28.

Najbardziej rozbudowany katalog cech identyfikacyjnych pisma powstał w ramach tzw. Jesiennej Szkoły Empirycznych Badań Pisma Ręcznego działającej w ramach IES w Krakowie w latach 1984–1989¹⁷. Zaproponowany podział składa się z dwóch części: pierwsza obejmuje cechy graficzne pisma ręcznego, natomiast druga zawiera zestaw cech treściowo-językowych. W ramach cech graficznych wyróżniono sześć grup cech grafizmu¹⁸:

Katalog graficznych cech pisma:

1. cechy syntetyczne — cechy dające możliwość oceny ogólnego poziomu możliwości graficznych osoby piszącej, spontaniczności, zapisu,
2. cechy topograficzne — związane z rozmieszczeniem tekstu na podłożu,
3. cechy motoryczne — związane z dynamiką pisma,
4. cechy mierzalne — uwzględniające cechy, które można zmierzyć w sensie matematycznym,
5. cechy konstrukcyjne — związane z budową znaków graficznych,
6. dodatkowe cechy podpisów.

W ramach katalogu cech treściowo-językowych wyróżniono:

I. Strukturę języka

- poziom fonetyczny
- poziom morfologiczny
- poziom leksykalny
- poziom składniowy
- poziom poprawnościowy

II. Zawartość treściową

- tematyka
- stopień znajomości zagadnienia
- błędy rzeczowe
- nastawienie emocjonalne autora
- sposób relacji
- treści pozawerbalne¹⁹.

¹⁷ A. Koziczak, *op. cit.*, s. 37–47, autorka zaproponowała modyfikacje katalogu i zestaw cech odnoszących się do podpisów.

¹⁸ *Ibidem*, s. 37–46.

¹⁹ Szczegółowy zestaw cech identyfikacyjnych pisma ręcznego omawia A. Koziczak, *op. cit.*; E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *op. cit.*

Większość wymienionych cech przedstawia się w sposób opisowy, nawet gdy dokonuje się pomiaru w ścisłym sensie, przekształcany jest on ostatecznie w formę opisową. Warto dodać, że w ekspertyzie pismoznawczej, taką opisową formę traktuje się również jako pomiar pojmowany szeroko, który może być dokonywany na tzw. skali nominalnej (z jej wykorzystaniem określa się np. typ pisma, stopień naturalności pisma, ogólny obraz pisma, kształt marginesów, kształt linii podstawowych wyrazów, wierszy itd.), porządkowej (dotyczy np. etapu rozwoju pisma, czytelności pisma), skali ilorazowej (wyznacza się np. wielkość liter, odstępy między wierszami, kąty nachylenia). Pomiary dokonywane są jednak w przybliżeniu lub wyrażane w skali nominalnej lub porządkowej²⁰.

Wskazane wyżej cechy odznaczają się różnym poziomem ich złożoności, aby opisać jedne z nich, należy przeanalizować wiele cech podstawowych (np. tempo pisania ocenia się w oparciu o takie cechy podstawowe, jak pochylenie, szerokość, impuls, czytelność, uproszczenia pisma)²¹.

Jeśli chodzi o wartość poszczególnych cech, to należy podkreślić, że żadna z nich nie może być przeceniana, tzn. uważana za ważniejszą w procesie badawczym od innej. Wartość poszczególnych cech (ich dysfunktywność) określana jest przez biegłego w konkretnym przypadku w sposób indywidualny. Tej zasady nie wyklucza istniejący wśród biegłych swego rodzaju ranking wartości identyfikacyjnych (przydatności podczas badań) cech pisma ręcznego. Można tu przywołać wyniki badań przeprowadzonych przez J. Moszczyńskiego na ten temat. Wskazują one, że najbardziej cenione przez biegłych są cechy związane z konstrukcją znaków graficznych (budowa, odmiany, wiązania, formy powtarzalne, adjustacje), następnie cechy motoryczne (tempo kreślenia, impuls, cieniowanie, następstwo znaków pisma), kolejno cechy topograficzne, mierzalne (wielkość, proporcje, nachylenie pisma) i syntetyczne (ogólny obraz, stopień wyrobienia pisma, staranności pisma, naturalności pisma)²².

Warto dodać, że w ramach poszczególnych rodzajów cech w ich kolejnych grupach, katalog formułuje wytyczne określające ich jakość, co powoduje, że stanowi on bardzo szczegółowe ich zestawienie, oczywiście niewyczerpujące ze względu na daleko posunięty indywidualizm pi-

²⁰ A. Koziczak, *op. cit.*, s. 71–75.

²¹ *Ibidem*, s. 31.

²² J. Moszczyński, *Subiektywizm w badaniach kryminalistycznych*, Olsztyn 2011, s. 124–126.

sma. Wypracowanie tak szczegółowego podziału cech identyfikacyjnych pisma jest wyrazem dążenia przede wszystkim do ujednolicenia terminologii, która w chwili obecnej potrafi być różnorodna, gdyż niektórzy biegli wykazują w tym zakresie tendencję do tworzenia własnej terminologii, co oczywiście nie sprzyja jasności opinii przez nich formułowanych. Daje się na szczęście zauważyć wzrastająca popularność omawianego podziału cech graficznych. Kolejną jego zaletą wartą podkreślenia jest to, że oferując tak szczegółowy zestaw cech, zapewnia on wszechstronność badań, a organ procesowy zlecający ekspertyzę ma szansę je poznać. W związku z powyższym należy wskazać na jego walor praktyczny, gdyż jest on przydatny zarówno dla samego eksperta, jak i organu procesowego dokonującego oceny opinii pismoznawczej. Jest również wyrazem dążenia do stworzenia „algorytmu badania pisma”²³. Należy podkreślić, że omawiany katalog cech pisma nie ma charakteru obowiązującego, co oznacza, że biegły nie jest takim katalogiem cech związany, a co za tym idzie, nie jest zobligowany do jego stosowania.

Ważnym krokiem w kierunku ujednolicenia terminologii stosowanej przez biegłych pismoznawców, stosujących między innymi metodę graficzno-porównawczą, jest podjęcie prac nad opracowaniem *Słownika terminów pismoznawczych*, który wykorzystuje dorobek w tej dziedzinie, porządkuje go, a także proponuje nowe rozwiązania. W to przedsięwzięcie zaangażowanych jest wiele autorytetów z zakresu kryminalistycznych badań pismoznawczych²⁴.

Na proces badawczy w ramach badań identyfikacyjnych pisma ręcznego składa się zespół koniecznych czynności, które podejmuje biegły. Można go ująć w schemat kolejnych działań²⁵.

I. Zapoznanie się z treścią postanowienia o powołaniu biegłego i ewentualnie z aktami sprawy, jeśli organ procesowy uznał zasadność ich przekazania biegłemu ze względu na to, że mogą stanowić źródło cennych informacji o okolicznościach sporządzenia badanych zapisów,

²³ I. Zieniewicz, *Wpływ cech patologicznych pisma na wartość dowodową ekspertyzy pismoznawczej*, s. 81; A. Koziczak, *op. cit.*, s. 37.

²⁴ *Słownik terminów pismoznawczych*, Instytut Ekspertyz Sądowych, wersja 19, 18.05.2007, red. A. Koziczak *et al.*, www.prawouam-stp.home.amu.edu.pl (dostęp: 10.02.2015).

²⁵ M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia z teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009, s. 434 n.

a także o jego wykonawcy. Postanowienie o powołaniu biegłego stanowi wyznacznik przyszłych działań biegłego.

II. Oględziny dokumentu zakwestionowanego:

1. Zapoznanie się z rodzajem dokumentu zakwestionowanego.

2. Wstępna analiza dokumentu pod kątem jego autentyczności dokumentu, np. badanie występowania ewentualnych śladów jego fałszerstwa, przede wszystkim jego przerobienia (uszkodzenie podłoża, resztki innego środka kryjącego, resztki środków wycierających, podwójnego reliefu, nieadekwatna kolejność stawianych kresek poprzez badanie krzyżujących się linii, występowanie cech świadczących o jego dopisaniu na zagięciach kartki). Należy zaznaczyć, że te pierwsze czynności mogą takie ślady wykryć i jednocześnie stać się bodźcem do przeprowadzenia badań podłoża czy środka kryjącego. Celem oględzin dokumentu jest również stwierdzenie ewentualnych nawyków w obrębie używanego środka kryjącego czy podłoża.

III. Ocena przydatności do badań pod kątem ilości i jakości materiału zakwestionowanego. Przydatność do badań ocenia się również w odniesieniu do materiału porównawczego.

IV. Ewentualne pobranie przez biegłego materiału porównawczego przez biegłego (ułożenie tekstu lub sformułowanie tematu do swobodnej wypowiedzi pisemnej). W praktyce materiału badawczego (w tym porównawczego) dostarcza organ procesowy powołujący biegłego. Jedynie w wyjątkowych przypadkach może tę czynność zlecić biegłemu.

V. Analiza materiału porównawczego bezwplywowego i wpływowego dostarczonego wraz z postanowieniem o powołaniu biegłego — ocena jego przydatności do badań w odniesieniu do materiału zakwestionowanego.

1. Zapoznanie się z protokołem z pobrania prób pisma pobranym na żądanie.

2. Ocena adekwatności pochodzenia czasowego, zwłaszcza w przypadkach grafizmu osób chorych i starszych.

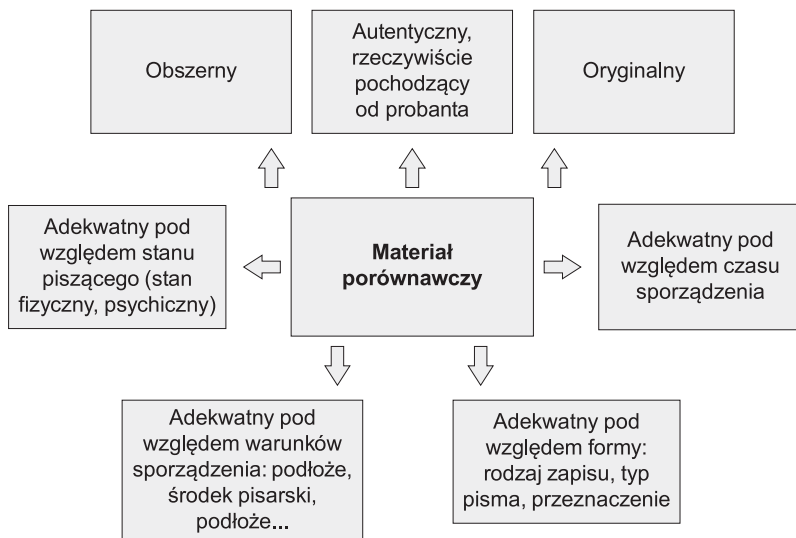
3. Ocena pod kątem ilości i jakości materiału badawczego.

4. Wskazanie nawyków dotyczących wyboru rodzaju podłoża i środka kryjącego w przypadku materiału bezwplywowego.

5. Analiza pod kątem, czy materiał porównawczy pochodzi od jednej osoby (rys. 3).

VI. Badania szczegółowe materiału dowodowego

1. Analiza cech treściowo-językowych: zawartość treściowa, stopień opanowania języka.

Rys. 3. Właściwości materiału porównawczego

Źródło: Opracowanie własne.

2. Analiza cech formalnych pisma — ustalenie indywidualnego zespołu cech dla materiału porównawczego. Wyznaczenie indywidualnego zespołu cech dla materiału zakwestionowanego.

3. Porównanie wyników badań materiału zakwestionowanego i porównawczego

- określenie cech zbieżnych i rozbieżnych,
- ocena wartości cech zbieżnych i rozbieżnych,
- sformułowanie ostatecznych wniosków, najczęściej odpowiedzi na pytanie organu procesowego, czy możliwości graficzne, jakie ustalono w materiale porównawczym, leżą w zakresie właściwości graficznych wynikających z materiału zakwestionowanego, czyli czy wykonawcą materiału kwestionowanego jest osoba, od której pochodzą próbki porównawcze pisma ręcznego.

— sporządzenie opinii (najczęściej pisemnej) składającej się ze sprawozdania z przeprowadzonych badań i ostatecznych wniosków, uzupełnionych materiałem poglądowym ilustrującym wyniki badań biegłego.

Przeprowadzenie badań pismoznawczych przy zastosowaniu metody graficzno-porównawczej może upoważnić biegłego do sformułowania wniosków o różnym poziomie prawdopodobieństwa: kategoriycznych, stwierdzających, że materiał zakwestionowany został sporządzony lub nie został sporządzony przez osobę, od której pochodzi materiał porównawczy, lub prawdopodobnych o różnym jej poziomie (np. mało prawdopodobnych, prawdopodobnych, wysoce prawdopodobnych), wskazujących, że materiał zakwestionowany prawdopodobnie pochodzi lub nie pochodzi od osoby, od której zgromadzono materiał porównawczy. Wspomniane prawdopodobieństwo ma charakter subiektywny, inaczej psychologiczny, co oznacza, że biegły kształtuje swoje przekonanie na swojej wiedzy i doświadczeniu, a nie na obliczeniach matematycznych. Uwzględniając błąd statystyczny w odniesieniu do ludzkich działań, który, jak wskazuje J. Konieczny, wynosi około 5%, prawdopodobieństwo poprawności opinii kategoriycznych wynosi od 95% do 100%. Jeśli biegły ocenia stopień prawdopodobieństwa wniosków jako mniejszy od wskazanego przedziału, wydaje opinię prawdopodobną²⁶. Należy dodać, że wnioski sformułowane przez biegłego mogą mieć także charakter nierozstrzygujący²⁷.

Warto w tym miejscu wskazać, że jeszcze kilkadziesiąt lat temu uważano, że ze względu na metodę rozumowania — analogię, stosowaną w ramach badań pisma ręcznego — nie można na ich podstawie formułować wniosków kategoriycznych. Analogia bowiem jest formą rozumowania nieściśłego i nie prowadzi do dowodu zupełnego, można tylko mówić o różnych stopniach prawdopodobieństwa. Zdaniem P. Horoszowskiego „zmierzanie przy ekspertyzie pisma do jakiejś prawdy absolutnej, do kategoriczności jest z gruntu fałszywym podejściem, dyskwalifikującym się z punktu widzenia metodologicznego”. Takie stanowisko wyraził SN w wyroku z 20.05.1960 r. Podejście to szybko jednak uległo zmianie ze względu na wskazania praktyki, która dostar-

²⁶ A. Koziczak, *op. cit.*, za: J. Konieczny, *Pojęcie prawdopodobieństwa ze stanowiska procesu karnego i kryminalistyki*, s. 116–117.

²⁷ T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992, s. 70–71.

czyła przykładów ekspertyz, w ramach których możliwe było wnioskowanie o kategoriycznym charakterze. Znalazło to wyraz w orzecznictwie sądowym i w doktrynie²⁸.

Jak wyżej wskazano, nie w każdym przypadku biegły jest w stanie sformułować wnioski kategoriyczne z przeprowadzonych badań, a możliwość taka istnieje, wtedy gdy:

— materiał, na którym przeprowadza się badania, jest dostatecznie obszerny i odpowiedni jakościowo,

— badane pisma są nakreślone sposobem normalnym, na typowym podłożu, typowymi środkami piszącymi i pokrywającymi,

— pisma porównawcze zostały nakreślone w analogicznych warunkach psychofizycznych, jak pisma zakwestionowane,

— badania są przeprowadzone przez osoby o właściwych kwalifikacjach, mające dostęp do odpowiednio wyposażonego laboratorium²⁹.

— badania przeprowadzane są w sposób wszechstronny z uwzględnieniem różnych warstw zapisu, a w ich ramach różnych grup cech identyfikacyjnych.

Z kolei wydanie opinii prawdopodobnej nie deprecjonuje jej znaczenia w konkretnym postępowaniu dowodowym, może bowiem stanowić dowód odciażający, być podstawą do podjęcia określonych czynności w postępowaniu, wskazywać kierunki poszukiwania innych dowodów, wreszcie wraz z innymi dowodami może stanowić spójny materiał dowodowy.

Na zakończenie, które stanowi równocześnie podsumowanie powyższych rozważań, warto powołać się na badania przeprowadzone przez A. Koziczak, dotyczące wartości diagnostycznej metod badań pisma ręcznego (ich wiarygodności, wydolności)³⁰. Ich celem było ustalenie między innymi, czy metody badań pisma ręcznego pozwalają na

²⁸ P. Horoszowski, *Chaotyczny intuicjonizm czy wiedza*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1949, nr 1, s. 21; wyrok SN z 20.05.1960 r., sygn. akt II K 343/60, Biuletyn Generalnej Prokuratury 1960, nr 8–9, poz. 142; wyrok z 24.10.1960 r. w sprawie NV III K 693/59; orzeczenie SN z 11.07.1968 r., V KRN 333/68, OSNPK 1968 nr 12, p. 147; postanowienie SN z 22.07.1977 r., SN V KZ 54/77, OSNPK 1977, nr 9, poz. 108; P. Horoszowski, *O niektórych problemach ekspertyzy w świetle praktyki sądowej*, NP 1963, nr 2, s. 173–175; Z. Czeczot, *op. cit.*, s. 77; Z. Kegel, *op. cit.*, s. 113.

²⁹ Z. Kegel, *op. cit.*, s. 138–140.

³⁰ J. Widacki, *Kryminalistyka*, Warszawa 2012, s. 187–188.

kategoryczne wskazanie wykonawcy pisma. Jednym z wniosków, które formułuje autorka, jest stwierdzenie, że w grupie metod porównawczych tylko trzy z nich umożliwiają kategoryczne potwierdzenie pochodzenia pisma od określonej osoby. Są to: metoda graficzno-porównawcza, metoda statystycznej weryfikacji materiału badawczego, metoda analizy zmienności, przy czym jedynie metoda graficzno-porównawcza bada najszerszy zakres cech i może być stosowana zarówno w odniesieniu do tekstów długich, jak i krótkich, podczas gdy metoda statystycznej weryfikacji materiału badawczego odnosi się tylko do tekstów długich, a metoda analizy zmienności — do zapisów krótkich³¹.

The basic assumptions of comparative-graphic method applied in handwriting studies in Poland

Summary

The present paper is devoted to one of the methods of handwriting research, i.e. the comparative-graphic method which — owing to its versatility — is the most frequently applied in experts' opinion-making practice. The reflections included in the text cover the issues regarding, above all, the basic assumptions of this method, requirements concerning the examined material, the course of research, experts' problems with the criteria to draw final conclusions, as well as the difficulties faced by handwriting experts, resulting from the specific character of examined material which heavily relies on the psycho-physical properties of the author of the handwriting, causing fluctuations in some circumstances, which in turn may impede the research and conclusion process.

The present publication is primarily addressed to practitioners, i.e. persons who — for professional reasons — appoint handwriting experts, and evaluate the opinions issued by such experts, meaning the broadly understood judicial bodies. It can also serve as a teaching aid for students attending forensic, criminal or civil procedure courses.

Keywords: handwriting research, expert study, opinion, comparative material, identification features of handwriting, expert opinion, diagnostic value of a handwriting opinion.

³¹ A. Koziczak, *op. cit.*, s. 122–123.